

sa viaže na dosiahnutie prakticky užitočného, resp. utilitárneho výsledku, pričom rozhodujúce je špecifikum motivácie. Práca prestáva byť prácou v tradičnom slova zmysle, keď je slobodnou činnosťou, hrou ľudských bytostných síl, formou sebazdokonaľovania ľudí. Hra na rozdiel od práce nemá utilitárny charakter a sprevádza človeka po celý život. Práca a hra sú dvoma stránkami jedného fenoménu, pretože do práce môže vstupovať herná zložka. Sovietsky filozof sa domnieva, že z hľadiska budúcnosti sa stane prioritou hra ako pozitívna tvorivá činnosť [s. 104]. Nepochybne by bolo zaujímavé preskúmať, či a ako napreduje herná zložka v práci, keď v súčasnosti prechádza vedeckotechnická revolúcia do svojej pokročilejšej etapy. Ako je známe, už K. Marx predvídal narastanie podielu všeobecnej práce v spoločenskej deľbe práce a akcentoval rozdiel medzi

antagonistickou povahou práce vo vykorisťovateľských formáciách a „naozaj slobodnou prácou“ v komunizme, chápal pritom prácu ako *pozitívnu, tvorivú činnosť*. [1, s. 101, 103]. Nazdávame sa, že práca sa nikdy úplne nestane hrou, ani hra prácou, avšak herné prvky sa budú stále viac uplatňovať, hoci motiváciou nebude len činnosť sama osebe, ale aj jej výsledok pre spoločnosť, a tým aj rozvoj osobnosti. M. V. Demin svoje úvahy uzavrel stručným výkladom faktorov a mechanizmov, ktoré determinujú účinnosť, najmä pokiaľ ide o kategoriálny význam potrieb a záujmov. Možno s autorom len súhlasiť, že ďalší výskum by sa mal orientovať na kultúru, ktorá je sprostredkovateľom akejkoľvek činnosti, ako aj na tvorivý charakter ľudskej činnosti, na to, ako závisí tvorivosť od schopnosti a spätne na ne vplýva.

Ladislav Hohoš, Emil Višňovský

LITERATÚRA

1. Pozri MARX, K.: Základy kritiky politickej ekonómie. Zv. 2. Bratislava 1975.

ZAČIATKY MARXISTICKEJ FILOZOFIE NA SLOVENSKU

D. HAJKO: Začiatky marxistickej filozofie na Slovensku. Pravda, Bratislava 1987, 207 s.

Kniha D. Hajka *Začiatky marxistickej filozofie na Slovensku* sa radí medzi významné práce z dejín nášho filozofického myslenia. Tento marxisticky a filozoficky erudovaný autor nás sprevádza od začiatkov prenikania marxistických myšlienok a ich vývojom od čias E. Štúra do prvých troch desaťročí 20. stor. vrátane. Význam práce stúpa práve tým, že ide o obdobie ideového utvárania na Slovensku — od ustanovenia dejinnotvorného subjektu slovenského národa

štúrovcami, začiatkov spolunažívania s bratským českým národom v spoločnej Československej republike až po vznik Komunistickej strany Československa. Je to etapa vývoja našej národnej existencie, na ktorú zatiaľ nemáme ucelený syntetický pohľad a hodnotenie rozmanitých ideových prúdov. Medziiným zatiaľ absentoval aj ucelený pohľad a hodnotenie zápasu o marxistické učenie na Slovensku ako ideológie a svetonázoru robotníckej triedy, a s tým súvisiacich prob-

lémov marxistickej filozofie. A práve túto medzeru zaplňuje vydaná práca.

Práca D. Hajka je prínosom k osvojovaniu si nášho ideového a kultúrneho dedičstva nevelmi vzdialenej minulosti. Rozširuje doterajšie, väčšinou literárno-historické a dejepisné pohľady. Prvá časť práce sústreďuje pozornosť na prvé kontakty s marxizmom, ktoré sprostredkoval, ako na to poukazuje D. Hajko, už L. Štúr. Bol prvým, kto o Marxovom učení u nás niečo vedel. O prejavoch L. Štúra na uhorskom sme sa u nás písalo a hovorilo pomerne dosť. Menej o tom, že najrevolučnejšie myšlienky i v ďalších prejavoch a statiach mali inšpiračný zdroj v revolučnom socialistickom učení vrátane niektorých myšlienok K. Marxa, s ktorými sa L. Štúr oboznámil na štúdiách v Halle r. 1838—1840. Na hallskej univerzite vtedy prednášal A. Ruge a zároveň vydával v rokoch 1838—1840 do svojho rozchodu s K. Marxom *Hallské ročenky*, do ktorých prispieval aj K. Marx.

Osobnosť L. Štúra je v týchto súvislostiach zaujímavá aj preto, lebo v čase revolučného vrenia do r. 1848 sa inšpiroval myšlienkami nemeckých socialistov vrátane K. Marxa. Po revolučnom roku 1848 sa prikláňa k opačnému smeru, pod vplyvom ruských učencov J. Bodianskeho, A. Chomiakova, I. Kiriejevského i ďalších. Názorovo títo myslitelia boli blízko kresťanskému socializmu s tým rozdielom, že v ich predstavách dominovala myšlienka Slovanstva s ideovým základom pravoslávneho náboženstva (kresťanstva). L. Štúr sa priklonil k ich myšlienkam a bol presvedčený, že jedine pravoslávne kresťanstvo si zachovalo slobodné a neskazené učenie. Nie je zatiaľ známe, nakoľko mu napomohla aj skutočnosť, že išlo o náboženstvo, ktoré bolo pokračovaním tradície cyrilometodejskej misie na Veľkej Morave.

Výrazom tejto orientácie L. Štúra sa stala práca *Slovanstvo a svet budúcnosti*, ktorá mala zatiaľ dve vydania v Moskve po rusky (1867 a 1909; kým v Bratislave toto dielo vyšlo tak, ako bolo napísané — len po nemecky r. 1931). K preorientácii Štúrových názorov pomohlo sklamanie z výsledkov revolúcie r. 1848, navyiac sa tak stalo v podmienkach ústupu revolučnej vlny v Európe v druhej polovici 19. stor., v dôsledku ktorých sa slovenský národ dostal do kritickej situácie. Je to i výsledok hľadania východiska z tejto situácie v nových podmienkach. Nevidel inú možnosť oslobodenia Slovákov z národnostného útlaku a narastajúcej maďarizácie ako zásah a pomoc bratského ruského národa a spojenie s ním na ideovom základe pravoslavia. Preto kritika rímskeho a evanjelického náboženstva v duchu vyššie uvedených ruských učencov spolu s kritickým vyrovnávaním sa a odmietaním socialistického učenia s ich predstaviteľmi vrátane K. Marxa (B. a E. Bauera, A. Rugeho, Saint-Simona, Fouriera, Proudhona, Babeu-fa, Cabeta), z ktorých Štúr inšpiračne čerpal do revolúcie r. 1848 a usiloval sa, hoci modifikovane, aplikovať revolučnosť v našich špecifických slovenských podmienkach s úsilím o národné oslobodenie. Napokon jeho hodnotenie novoutvorených podmienok po revolúcii r. 1848 a možnosti národného oslobodenia s pomocou bratského ruského národa boli aspoň čiastočne, ako sa neskôr ukázalo, reálne. Máme na zreteli vplyv Veľkej októbrovej revolúcie na rozpad Rakúsko-Uhorska a vznik Československej republiky, alebo druhú svetovú vojnu, ibaže sa to všetko uskutočnilo na ideovom základe, ktorý odmietol.

Slubné začiatky kontaktov našich mysliteľov s marxistickým učením boli v druhej polovici 19. stor. značne narušené odlivom revolučnej vlny

v Európe i novoutvorenými podmienkami. Štúdium slovenských študentov na nemeckých univerzitách v dôsledku národného útlaku a maďarizácie nepokračovalo a vôbec, možnosti vzdelania boli pre slovenských študentov značne obmedzené. J. Francisci, S. M. Daxner, K. Banšel, J. N. Bobula a ďalší slovenskí predstavitelia druhej polovice 19. stor. nemali možnosť priameho kontaktu s učením K. Marxa v Nemecku. V prostredí a atmosfére, ktorá sa v Uhorsku vytvorila (či už na Slovensku alebo priamo v Budapešti), orientovali sa na aktuálne otázky národného oslobodenia, a s tým spojené problémy slobody, demokracie, socializmu, avšak pod vplyvom II. Internacionály a jej oportunistických vodcov. Už aj preto možno považovať za významnú ich orientáciu na spojenie s robotníkmi od začiatkov organizovaného robotníckeho hnutia. Za týchto podmienok nezostali bez povšimnutia, ako na to D. Hajko poukazuje, ani otázky vzťahu medzi sociálnym a národnostným oslobodením. Nepriaznivo však do ich riešenia zasahovali oportunistické postoje k národnostným problémom vodcov sociálnej demokracie Rakúska vo Viedni, ale najmä uhorskej v Budapešti. Pre budapeštianske vedenie sociálnej demokracie Uhorska národnostný problém neexistoval, čím sa prikláňala k politike supremacie a zachovania režimu národnostného útlaku v prospech maďarskej nadvlády v Uhorsku. Ale to sú už otázky, ktorých sa autor práce dotýka v druhej časti.

Prenikanie marxistického učenia od osemdesiatych rokov 19. stor. do vzniku Československej republiky a Komunistickej strany Československa, ako už na začiatku druhej časti práce D. Haj-

ko upozorňuje, sa skomplikovalo, i keď toto obdobie pokladá autor za významné už tým, že druhú časť práce sám označuje za jej základ. Z obsahu vyplýva, že ak v prvej časti a období išlo o začiatky kontaktov s učením a myšlienkami marxizmu, v druhom období a v druhej časti práce ide o analýzu prenikania marxistického učenia o úlohe robotníckej triedy v boji proti vykorisťovaniu a za nové sociálne usporiadanie — socialistickú spoločnosť. Nemožno hovoriť ešte o filozofickej reflexii marxizmu, či osvojovania si marxistického chápania tradičných problémov filozofie.

Autor knihy upozorňuje, že jednou z príčin, ktoré skomplikovali prenikanie marxizmu k nám, bola nielen zaostalosť Slovenska a s tým súvisiaca nerozvinutosť priemyslu, ale i doposiaľ vyplývajúca absencia väčšej koncentrácie proletariátu. Je to čiastočne aj odpoveď, prečo sa vcelku darilo agrárnej politike iných strán na Slovensku. Významnejšou príčinou, ktorá neumožňovala filozofickú reflexiu marxistického učenia na Slovensku, bolo značné zmenšenie počtu inteligencie a vzdelanosti vôbec v dôsledku bezohľadnej maďarizácie na prelome storočí. Tak ako pre nastupujúcu triedu a jej víťazný politický boj o mocenské pozície je potrebná revolučná avantgarda, ktorá je schopná takýto boj viesť, pre osvojovanie si pokrokových myšlienkových prúdov, teórií a učení je potrebná vzdelaná a dobovo rozľadená inteligencia, schopná tieto idey vedec-ky analyzovať a na potrebnej vedeckej úrovni ich akceptovať, vysvetľovať a ďalej prijateľným alebo prístupným spôsobom šíriť medzi masami obyvateľstva. Na prelome 19. a 20. stor. taká inteligencia na Slovensku nebola.¹

¹ Poukazujú na to údaje. Z 3862 škôl na území Slovenska pri vzniku Československej republiky r. 1918 bolo iba 344 škôl slovenských (z toho 233 jednotriednych), ale z nich

Za týchto okolností bolo úspechom, že na Slovensku neprestali prenikať myšlienky marxistického učenia, zvlášť ako ideológia a svetonázor robotníckej triedy. Mohlo sa tak stať len za výdatnej bratskej pomoci českého národa. V tejto dobe sa na Slovensku rozvíjalo organizované robotnícke hnutie, aj keď s problémami začala vychádzať robotnícka tlač. Prinášala informácie o základných ideových otázkach marxistického učenia ako ideológii proletariátu. Riešili sa tu z marxistického hľadiska otázky dejín, spoločnosti, socializmu, demokracie, slobody, kultúry, vedy, otázky vojny, vlastenectva, ateizmu, internacionalizmu i kresťanského socializmu a ďalšie. Ich riešenie však nieslo na sebe pečať tradeunionizmu sociálnej demokracie, orientácie na volebné právo, vzdelávacie krúžky a pod. Navyiac sa v nich prejavovala neujasnenosť vzťahu boja robotníckej triedy za národné a sociálne oslobodenie. Redaktorská a publikačná činnosť E. Boreka, K. Hanzlíčka i niektorých ďalších bola preto v tej dobe skutočne priekopníckou. Prostredníctvom nej sa slovenskí robotníci zoznámali už nielen so základnými myšlienkami Marxovho učenia, ale aj so základnými prácami K. Marxa i jeho osobnosťou (*Svätá rodina, Manifest komunistickej strany, Ku kritike politickej ekonómie, Kapitál, Úvod ku kritike Heglovej filozofie* — a samozrejme *Manifestu*... všetko iba v interpretáciách). Zaujímavé sú aj citácie, ktoré D. Hajko uvádza, lebo v jednotlivých otázkach, zdá sa, predstihli svoju dobu a často sme ich ešte rešpektovať nevedeli v nedávnej minulosti, čo vedie nepochybné k zamysleniu.

ani jedna stredná škola. Zo 400 osôb venujúcich sa humanitnej oblasti nebolo ani 20 Slovákov. Zo 644 učiteľov hlásiacich sa k Slovákom bolo len 36 na stredných školách. Z uvedeného počtu učiteľov však pri kvalifikačných skúškach zo slovenčiny uspelo len 19 (v tomto počte nie je zahrnuté duchovenstvo).

Vyššia forma reflexie marxistického učenia na Slovensku začína až po utvorení Československej republiky a vzniku Komunistickej strany Československa, ako správne podotýka D. Hajko v poslednej, tretej časti svojej práce, ktorá je tejto problematike venovaná. Súvisí to zároveň s utváraním novej, mladej slovenskej inteligencie, ktorá po vzniku buržoáznej republiky dostala opäť možnosti vzdelávania a rozvoja. Až nová slovenská inteligencia bola schopná akceptovať aj marxistické osvojovanie tradičných filozofických problémov na zodpovedajúcej vedecko-teoretickej úrovni a tieto aplikovať, i zodpovedajúcim spôsobom propagovať a vnášať do širšieho slovenského povedomia.

Prenikanie marxizmu k nám sa autor usiluje dávať od samého začiatku do súvislosti s historickými udalosťami a politickou situáciou, najmä v Európe. Osobitne sa to darí v tejto poslednej časti, najmä v súlade s ruskou revolúciou r. 1905, prvou svetovou vojnou, Februárovou i Októbrovou revolúciou ruského proletariátu.

S osobitnou pozornosťou práca sleduje názorové utváranie a vývoj skupiny slovenskej inteligencie sústreďenej okolo časopisu DAV od r. 1924. Názorové utváranie a vývoj tejto skupiny je zaujímavý a poučný. Od začiatkov, v ktorých sa nevyhli omylom vyplývajúcim z revolučnej horlivosti, akým bolo, napríklad, odmietanie všetkého tradičného, vrátane kontinuity s našim kultúrnym vývojom a jeho dedičstvom, autor nás vedie postupným názorovým vyzrievaním davistov v súlade s osvojovaním si marxistického učenia v takých základných sme-

roch, akým je vzťah jednotlivca a spoločnosti, národného a internacionálneho, marxistickej dialektiky a teórie poznania, kultúry, vedy, spolu s kritickým vyrovňovaním sa s chybami oportunistických vodcov II. Internacionály, až k reflexii leninskej etapy marxizmu s úsilím o postihnutie jej kvalitatívneho posunu.

D. Hajko sa sústreďuje na vystihnutie základných myšlienok vo vyššie uvedených oblastiach celej skupiny prostredníctvom jednotlivých statí, a tým aj ich autorov. Medzi nimi sa v marxistickej filozofii ako výrazná osobnosť javí L. Szántó, ku ktorému sa ďalej radia A. Sirácky, J. Poničan, D. Okáli, V. Clementis, L. Novomeský i ďalší. Sledovanie filozofickej reflexie základných problémov či už kultúry, úlohy inteligencie, marxistického výkladu vedy a jej poznatkov, neznamená len oboznamovať sa a osvojovať si naše myšlienkové dedičstvo, ale zároveň predstavuje našu živú prítomnosť. O to je jeho osvojenie pre

nás v súčasnosti aktuálnejšie a významnejšie.

Práca D. Hajka *Začiatky marxistickej filozofie na Slovensku* je nepochybne potrebná, užitočná aj poučná. Rozširuje náš obzor o vývoji k socialistickému dnešku a zaplňuje jedno z ďalších bielych miest osvojovania si našej minulosti a dedičstva. Jej prínos je o to vítanejší, že nám približuje začiatky, z ktorých bezprostredne vzišla naša socialistická prítomnosť. Aj preto analyzované dedičstvo nemôže byť pre nás len minulosťou. Je to hodnotný príspevok k obohateniu a pozdvihnutiu nášho socialistického vedomia, s ktorým by sa preto mal oboznámiť každý kultúrne vzdelaný súčasník. Zostáva veriť, že nájde svoje miesto aj vo výchovno-vzdelávacom systéme a v príprave mladej generácie, ktorá by si mala osvojiť kontinuitu utvárania našej socialistickej skutočnosti. Bez tohto osvojovania nemožno hovoriť o socialistickom vlastenectve a výchove k nemu.

Viktor Timura

FILOZOFICKÉ PROBLÉMY TEÓRIE ARGUMENTÁCIE

Filosofskie problemy teorii argumentacii. AN ASSR. Jerevan 1986, 476 s.

Nie je nijako náhodné, že jedným z meradiel adekvátnosti vedeckého poznania je korektná, presvedčivá argumentácia, hoci argumentácia ako špecifická myšlienková a rečová aktivita je nerozlučnou súčasťou aj každodenného poznania a komunikácie. Už myslitelia antiky si uvedomovali dosah a závažnosť výskumov argumentácie, čo možno doložiť poukazom na rétoriku, sokratovskú dialektiku, sofisticko-megarskú eristiku a aristotelovskú či stoickú logiku. Skúmanie povahy a podstaty argumentácie predpokladá prenikanie a akceptovanie rovín

logiky, lingvistiky, filozofie a psychológie. Takýto komplexný pohľad na problematiku argumentácie predkladá recenzovaná kniha.

Zborník obsahuje takmer 39 statí, ktoré tematizujú rozmanité aspekty argumentácie. Príspevky na jednej strane rozvíjajú všeobecné problémy, logické, lingvistické, sociálnopsychologické otázky, na druhej strane tu nachádzame štúdie venované špecifikácii, štruktúre a typom filozofickej argumentácie. Preto je celkom pochopiteľné, že medzi jednotlivými autorami sú rozdiely v prístupe, spôsobe